

שולחן ערוך	נוכחי	משנה ברורה	ליקוטי הלכות	ליקוטי מוהר"ן	יום להורש	יום
ש"ג: ה-י	תקפו	הורה	קעא	יא:	כ"ו	שבת
ש"ג: ז-ח	תקפה	קל"ט:	קעב	יב:	כ"ז	א
ש"ג: א-ב	תקצ	קל"ט:	קעג	יב:	כ"ח	ב
ש"ג: ג-ד	תקצא	קמ:	קעד	יג:	כ"ט	ג
ש"ג: ה-ו	תקצב	קמ:	קעה	יג:	א'	ד
ש"ג: ז-ח	תקצג	קמ"א:	קעו	יד:	ב'	ה
ש"ג: ט-י	תקצד	הורה	קעז	יד:	ג'	ו

בקר בני אלה

יו"ל ע"י קהילת חסידי ברסלב
בנשיאות הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטער שליט"א

477 | פרשת מטו"מ | כ"ו תמוז תשפ"ו

דבר המערכת

"אלה מסעי בני ישראל" - התורה הקדושה מלמדת אותנו בפרשתינו את כל מסעות בני ישראל במדבר, מכיון שמסעות אלו הרומזים למסעות האדם בימי חייו, נועדו לתיקון האמונה שהיא עיקר הכל. רבינו הקדוש מאיר עינינו (בליקוטי מוהר"ן, ח"ב סב): "אלה מסעי בני ישראל - איתא במדרש שמסעי בני ישראל, דהיינו הנסיעות שבני ישראל נוסעין ממקום למקום, הם מכפרים על 'אלה אלקיך ישראל' [הנאמר בחטא העגל], היינו על פגם עבודה זרה, כי אפילו כשאין עובדים עבודה זרה, יש פגם עבודה זרה, כי קלקול האמונה היא גם כן בחינת עבודה זרה, ועל ידי הנסיעות של ישראל נתכפר, וכשנתכפר פגם עבודה זרה נמתק החרון אף, ונמשך רחמנות".

ואם כך בכל נסיעה של בר ישראל, כל שכן כאשר אנו נוסעים ומחזיקים עצמנו יחד, כצוואתו הקדושה של רבינו הקדוש באחרית ימיו, ובמטרה ברורה להתחזק באמונה הקדושה ובאמונת חכמים טהורה, שבזואי שעצם הנסיעה כבר מתקנת ובונה את האמונה, וממשיכה נהרי רחמים והמתקת הדינים.

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיינו למסע קודש זה, בו ייצאו כל אברכי קהילתנו הקדושה יחד באהבה ובהתקשרות לצדיק לשבות שבת זו יחדיו, הרחק משאון העיר והממית בבלוליו, וברוממות רוח להגדיל האמונה ולבנותה ביסודות נפלאים. יהי ה' אלוקינו עמנו שנזכה להתאחד ולהתעצם יחדיו כרצון קדשו ז"ל, לדבקה בדרכי האמונה הטהורה שתחשי גאולתנו ופדות נפשינו, והיא שתעמוד מול נחשולי מבול הכפירה הגואים כל כך בימינו, ותבצר לנו ולביתנו חומת מגן להישאר נאמנים לה' ולתורתו בשמחת עולם.

העורכים

עיניך הלווא לאמונה

כולה ... וזאת האמונה הוא עיקר הכח של ישראל להתגבר כנגד כל הקליפות והתאוות והסטרין אחרנין בגשמיות וברוחניות".

וכך גם בעשה טוב'. מי שרוצה לקבל כח לקום ולהתחזק בעשיית הטוב ובקיום התורה והמצוות, צריך שיחדש ויגדל אמונתו. זהו שורש כל העשיה דקדושה. וכמו שרבינו הקדוש מביא (שיחות הר"ן, רס"א): "אמונה שעליה עומדים כל המידות וכל התורה כולה ... כי האמונה יסוד ושורש כל התורה והעבודה". וכלשונו של רבי נתן (בליקוטי הלכות, פקדון ג-ח): "עיקר קיום התורה והמצוות הוא רק על ידי אמונה, שהוא יסוד שהכל תלוי בו". וכך כותב הרב מטשערין ז"ל (פרפראות לחכמה, ח"א ד, יב): "עיקר היסוד של כל המצוות והעבודות דקדושה, הוא אמונת הרצון. להאמין שהכל מתנהג רק ברצונו יתברך, והוא יתברך משיג על הכל, ולפניו יתברך עתידים כל אחד ליתן דין וחשבון על כל תנועה ותנועה, כי זה שורש הכל. וכן היראה שבא על ידי התגלות הרצון, הוא גם כן יסוד ושורש כל העבודה".

כאשר הנמוך והפחות מתעורר לשוב בתשובה, כאשר אדם שפל מתחיל לחשוב על כך שברצונו להפסיק מלהרשיע - צריך שיתן דעתו תחילה על בנין האמונה. זוהי נקודת תרופתו הכללית על כל מכלול פשעיו ופגמיו, וזהו גם היסוד שעליו יש אפשרות להתחיל לבנות בנין של קדושה. ואכן בגלל זה הגיח רבינו הקדוש כל כובד המשקל על בנין האמונה, וכפי שרבי נתן מספר (בשיחות הר"ן, ר"ט): "אחר שבא מלמברג שחי אחר כך שתי שנים היה מדבר בכל פעם הרבה מאמונה, והבנו מדבריו שכל דיבוריו שמדבר כל כוונתו היה הכל בשביל להכניס אמונותינו האמתיות בלב כל אחד ואחד מישראל. וכפי המובן מדבריו בסוף בשתי השנים הנ"ל שחי אחר שבא מלמברג, שכל דיבוריו, הן במילי דעלמא הן בדברי תורה, הכל כאשר לכל, כדי להכניס אמונה בעולם שהוא יסוד כל התורה והמצוות".

עסק בנין האמונה, לא רק שאינו בגדר מדרגות רמות ומעלות עליונות עבור הנמוך והפחות, אלא הצלת חיים הכרחית ופשוטה, שבלעדיה לא ניתן לצאת מסבך ושפל העוונות, ורק על ידה יכולים להתחיל בעשיית הטוב ולהתקרב לדרך הישר.

מעתה נקבל הסתכלות אחרת על מהות האבילות על בית

המשך בעמוד ד'

כל הנסיונות לעורר בקרבו רגשי אבילות והשתוקקות לבית המקדש לא הצליחו, הוא חש רחוק ומנוכר. בלבו עולה המחשבה: 'מה לעשות, הן אדם פשוט אני המצוי במלחמת קיום תמידית על שמירת התורה והמצוות, אינני אוחד עדיין במדרגה רמה כזו לכאוב על כבוד שמים, לא זכיתי בינתיים להרגשים זכים ונעלים כאלו לכסוף לבנין הבית הגדול והקדוש, מסתמא עבודה זו שייכת לרמי מעלה עובדי ה' שכבר זיככו עצמם מכל רע ועתה דעתם פנויה לתוספות קדושה נפלאה!...

טעות נושנת היא בלב רבים, כאילו האבילות על בית המקדש שייכת לרמי מעלה, בעלי השגה וזכי ההרגש. בעוד שבאמת אדרבה, ככל שהאדם רחוק יותר כן עליו לצעוק ולבקש ולהתגעגע יותר על קדושה זו שבה תלויים חייו הרוחניים.

רבי נתן (בליקוטי הלכות, בכור בהמה טהורה ג-יא) מגלה לנו את שורש כוחו של יצר הרע; איך יתכן שיהודי מאמין יעבור עבירה ח"ו וימרה פי קונו, אין זאת אלא כי תחילה נתקררה ונפגמה אצלו האמונה הקדושה והיא שפתחה פתח לנפילה זו. וכלשון קדשו: "עיקר כפרת ותיקון כל העוונות היא על ידי תיקון האמונה, כי פגם כל העוונות הם בבחינת אמונה, כי כל החטאים נמשכים מהיצר הרע שנקרא אל-אחר, כפירות".

ואם כך קודם שנכשלו בעבירה, הרי שאחר שעשו ח"ו נגד רצון ה' מתעצמת העלמת האמונה ביתר שאת, וכדבריו במקום אחר (שם, משא ומתן ד-י): "על ידי עבירות שעוברים על התורה על ידי זה נמשכין כפירות ח"ו, כמו שכתב רבינו ז"ל 'הפשע מכניס כפירה באדם', ועל ידי הכפירות הם מפרידים המלכות מה' יתברך, דהיינו שכופרים בהשגחתו יתברך".

האמונה היא אם כן עיקר החומה והכח שלא להיכשל בדבר עבירה, זוהי נקודת החוזק של 'סור מרע', מי שרוצה להישמר מרע בהכרח שיעצים ויחזק אמונתו הקדושה, ורק זה מה שיכול לעצור בעד המשחית. וכדבריו הבוערים של רבי נתן (שם, ברכת הרי"ח ד-א): "עיקר הכח לעמוד כנגד היצר הרע הוא על ידי אמונה, שהיא כלל ועיקר כל התורה

פניני אור

אמרות טהורות מרביה"ק ותלמידיו

הפליג פעם רבנו זכרוננו לברכה מגדל הארת קדושת שבת, ואמר: יכול אברך לקסוף ולדבר לה' יתברך בליל-שבת כל-כך עד שלא ידע להיכן נעלמה ונעברה לו הלילה, "א יונגערמאן קען זיך פארבינדקען צו השם-יתברך אין א פרייטיג-צו-נאכט, ער זאל נישט וויסן אוואו די נאכט איז אים אום געקומען".

(שיח שרפי קודש)

תגובות והערות
3323796@gmail.com
ניתן לקבל את הגיליון באימיל מידי שבוע

הדל"נ 7:12 • ניץ ההמה 5:37 • מוזק"ש 8:18
צאת השבת 8:29 • צאה"ש לר"ת 9:05

שבת אצל הצדיק

מבואר גם כן גודל מעלת השבתים ששבתין אצל הצדיקי אמת.

וכששבתים אצל "הצדיק יסוד עולם, שהוא בעצמו בחינת קדושת שבת, אז יכולין לקבל על ידו הארת קדושת שבת בשלימות גדול, עד שיזכה גם כן לבחינת השראת השכינה" (יקרא דשבתא, סימן סו, עיי"ש).

יום השבת הוא זמן מסוגל ביותר, לזכות לקבל מהצדיק הארה כפולה ומכופלת, בבחינת "לחם משנה". שכן: **"בשבת נמשך על ידי הצדיק בחינת לחם משנה, היינו משנה תורה, ועל ידי זה זוכין לחדש חידושין דאורייתא בשבת על חד תרין, ושבת משפיע לכל העולמות ומשלח הארותיו לכל המדרגות ומרפא רפואות הנפש ורפואות הגוף"** (ליקוטי עצות, שבת אות ח, ע"פ ליקוטי נח).

ובסגולת השביתה אצל הצדיק, כבר הודיענו רבינו הקדוש לאמר: **"דע והאמן, כי השבתים ששבתים אצל התלמיד חכם האמת, הם כמו תענית"** (ליקוטי מוהר"ן, קסז). והוסיף ואמר: **"השבתות ששבתים אצלי, הם גדולים וטובים יותר משבעה פעמים תענית משבת לשבת"** (חיי מוהר"ן, רצז).

כמו כן מסוגלת השביתה אצל הצדיק, לפתיחת הלב והמח בלימוד התורה, וללימוד התורה לשמה. כאשר לימדנו רבינו בספר המידות: **"מי שאין לו הבנה בלימודו, ישבות אצל צדיק, גם על ידי זה יזכה ללמוד תורה לשמה"** (ספר המידות, לימוד סא).

אשרי הזוכה לשבות שבת קודש אצל הצדיק אשר הוא "שבת דכולהו יומי", ולקבל ממנו הארת קדושת שבת, אשר זה כל חיותנו. **"כי אין לנו במה להחיות נפשנו כי אם בקדושת שבת כפשוטו. ובקדושת הצדיק האמת שהוא 'שבת דכולהו יומי', והוא מגלה לנו וממשיך לנו קדושת שבת ושמת שבת"** (עלים לתרופה, מכתב מיום ד' חיי שרה תקצ"א).

ונסיים בדיבורו של הרה"ק המגיד מקאז'ניץ זיע"א, שאמר - בעת אשר שהה אצלו שליח רבינו לקבל ממנו הסכמתו על הספה"ק ליקוטי מוהר"ן - שכששורים על האדם דינים ואין הולך לו כשורה, העצה לכך היא: לשבות אצל הצדיק, והוא יבטל וימתיק ממנו את כל הדינים.

[והרי המעשה בשלימותו, כפי שמספר רבי נחמן בורשטיין זצ"ל בספרו 'אוצר נחמני' (אות צב) וז"ל:

"שמעתי מר' אלי' חיים רוזין ז"ל, כששלח רבינו ז"ל לפני הדפסתו את הליקוטי מוהר"ן את ר' זלמן דער קליינער אל גדולי ומפורסמי הדור לקבל מהם הסכמתם על הספר, וגם שליחות מיוחדת אל החוזה מלובלין בענין סוד הגאולה, ור' זלמן הנ"ל שהה אז בדרך בערך שנה, מאחרי פסח תקס"ז עד פסח תקס"ח בערך. כשחזר מהסכמת הארוכה הזאת התפאר לפני מוהר"ן שהוא יודע הרבה דברים שאף מוהר"ן אינו יודע בענין סוד הגאולה. והיה לו הרבה הסכמות מכל הרבנים הגדולים והמפורסמים, אבל רבינו ז"ל מטעמו הכמוס לא רצה להדפיסם כלל, ורק חמשה מהם נדפסו אחר כך ואלו הם: א. מהחוזה מלובלין. ב. מהמגיד מקאז'ניץ. ג. מר' אפרים זלמן מרגליות. ד. מר' מאיר אבד"ק בראד. ה. מר' אברהם חיים מזלאטשוב בעל 'אורח לחיים'. ושאר ההסכמות נאבדו במשך הזמן או נשרפו בין הכתבים שצויה רבינו ז"ל לשרוף מיד אחר הסתלקותו, כמובא בימי מוהר"ן".

וסיפר ר' זלמן הנ"ל ששבת אז אצל המגיד מקאז'ניץ ובתוך אמירת תורתו פירש הפסוק בפרשת נח 'עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו'. והמגיד הק' מנה תיבות אלו 'זרע וקציר' וכו' מילה מילה בהמשכה נפלאה עד תיבת 'לא', ואחר כך הרים קצת קולו ואמר תיבת 'לא' - היינו אם אין העולם מתנהג כתיקונו, כי ח"ו שורים דינים וגבורות בעולם וע"י כך משתנים סדרי בראשית והזמנים מתחלפים במלחמות וברוחות סערה ובעצירת גשמים ורעב ומגפות ר"ל וכדומה. וכן אצל כל אחד ואחד שאין הולך לו כשורה. העצה לזה 'שבותו' - שצריך לשבות אצל הצדיק והוא יבטל וימתיק הדינים".]

לכבוד 'שבת ההתאחדות' בה מתאחדים אברכי קהילתנו הק' לשבות ולהתוודע יחד ביום השבת, נבאר בקצרה מעט מגודל מעלת "שבת אצל הצדיק". וזאת, לאור אמונתנו האיתנה, שכשמתקבצים יחד אנשי שלומנו המקושרים לרבינו הקדוש, הרי הוא משתתף עמנו יחד, והרי זה בבחינת "שבת אצל הצדיק". [ויהי זה גם כהכנה דרבה לקראת נסיעתנו לרבינו הקדוש על ר"ה הבעל"ט, אשר חל גם הוא ביום השבת קודש].

השבת והצדיק - חד הם. **"ועיקר קדושת שבת אי אפשר להמשיך על עצמו כי אם בכח הצדיקי אמת, שהם בחינת שבת, כמו שכתוב ברבי שמעון בר יוחאי 'אנת שבת דכולהו יומי'.** והא בהא תליא: כל מה שמשתדל ביותר לקבל שבת כראוי לו, כן זוכה להתקרב לצדיק האמת. וכפי התקרבותו אליו, כן זוכה לקדושת שבת" (ליקוטי הלכות, שבת ז, ג).

וכשרצה הקדוש ברוך הוא למסור לישראל את מתנת השבת, לא מסרה אלא על ידי משה, ואמר לו "מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה לך והודיעים". שכן, רק הצדיק האמת הוא זה שמאיר את הארת קדושת השבת בלב ישראל. ולכן, כל הרוצה לזכות לקדושת שבת קודש, יבוא וישבות אצל הצדיק, לקבל ממנו הארת קדושת השבת.

ומצוה גדולה להקביל פני רבו, שהוא פני השכינה, ביום השבת קודש, כדי שיושפע עליו קדושת שבת מכח רבו. וכמובא בהקדמת יקרא דשבתא, וז"ל: **"ועיין בזהוה ואתחנן דף רס"ה ע"ב 'תנינן דחיובא עליה דבר נש לקבלא אפי שכינתא בכל ריש ירחי ושבתי, ומאן איהו רביה' וכו'.** וכן הוא ג"כ משמעות לשון הש"ס סוכה דף כ"ז ע"ב 'מכלל דבחדוש ושבת מחייב אינש לאקבולי אפי רביה'. ועיין גם ברמב"ן פרשת יתרו על פסוק זכור את יום השבת לקדשו. ובכתבי האר"י ז"ל **"מבואר שחייב אדם להקביל פני רבו בשבת כדי שיושפע עליו קדושת שבת מכח רבו.** וכן בדברי רבינו ז"ל

פניני התחזקות והתעוררות

שנערכו ונעבדו מתוך אוצרות שיחותיו של הגרי"מ שכמעט שליט"א

שביבי אור

פניני פרק אבות - פרק ב'

לְהוֹרֵת מֵאֵד מִמִּשְׁפַּט מַעֲוָלָה
אמנם, בדרך כלל, כאשר האדם אינו נוהג כשורה ומרמה את חבירו דיני ממונות, או שהוא מתכחש לתביעת ממון נגדו - אין זה דוקא שיש לו כוונה גמורה לרמות או לגנוב, כי נפש היהודית רחוקה מעבירות כאלו בפועל, אלא הוא מורה היתר לעצמו; שביאורו, שאמנם הוא עושה משפט לעצמו, אבל הוא משפט מעוקל, שעל פיו היתר לעצמו לרמות את חבירו ולהוציא ממנו ממון שלא כדין, או להכחיש כאשר תובעים ממנו ממון.

לדוגמה, שני שותפים בעסק כלשהו; התאוות ממון של אחד השותפים מביאה אותו לעשות דין ומשפט מעוות, כגון שחושב לעצמו שהוא מבין יותר בעסקים משותפו, ובגללו יש רווחים גדולים יותר בעסק, וכי כל הצלחת העסק הוא רק בגלל שהוא משקיע בו יותר מחשבה ועמל מחבירו, ממילא מגיע לו יותר. או פועל העובד אצל בעה"ב וחושב שלפי עבודתו המעולה מגיע לו יותר, ומתיר לעצמו גניבות ומעילות ח"ו, כלומר שלמעשה אינו חושב לגנוב אלא המשפט המעוקל שעשה מביאו לידי כך. כי כתוצאה מקלקול המשפט נכשלים בעבירות גניבה וגזילה, ולעתים נכשלים בעוון לשון הרע ורכילות וכל העבירות החמורות שבתורה, כאשר יסוד הדבר הוא שבפנימיות יש קלקול המשפט ומשפט מעוקל.

ואילו הדעת תורה אומרת "ואהבת לרעך כמוך", כנפשך, מאי דעלך שני לחברך לא תעביד (שבת לא), ואם יקיים זאת ממילא לא יגיע לכלל המכשולות החמורים הללו.

יונה והמאירי (עוד) שמפרשים "תפארת לעושיה" להקב"ה. ואלו ואלו דברי אלקים חיים. ואילו המהר"ם ש"ק מבאר שכוונת המשנה להזהיר על עשיית המצוות בטוהרתן בלי פניות.

וכל אלו (כפי כל הפירושים הנ"ל) נקראים "משפט", והוא המשפט שאוהב הקב"ה, וכמאמר הכתוב: (ישעיה סא) "כי אני ה' אוהב משפט", וכמו שנתקנה הברכה בתפילת י"ח לברך ג' פעמים בכל יום "מלך אוהב צדקה ומשפט".

ואנו שמאמינים באלקים אמת ובתורת אמת, צריכים להשתדל ג"כ להיות אמת, היינו ע"י משפט אמת. וזה אוהב הקב"ה, ואילו על השקרן נאמר (תהלים קא, ז): "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני".

כל התורה תלויה במשפט!

ועל גודל עוצם השפעת המשפט על כל חיי היהודי הוהלך בדרך התורה, מצינו **מדרש מפורש** (שמות רבה ל, ט): "אמר רבי אלעזר, כל התורה תלויה במשפט, לכך נתן הקב"ה דינין אחר עשרת הדברות", ע"כ. כלומר שפרשת משפטים [פרשת הדינים והמשפטים שבין אדם לחבירו] מקומה אחר פרשת יתרו שיש בה עשרת הדברות הכוללים את כל התורה כולה, הן בדברים שבין אדם למקום והן בדברים שבין אדם לעצמו, בכלם צריך להתנהג ע"פ משפט - שכל הנהגותיו יהיו שקולים ומדודים בישוב הדעת נכון. וידועים **דברי הרמב"ן** (פרשת קדושים) שהאדם יכול להיות נבל ברשות התורה - והיינו אם הוא נוהג בעיני התורה בלי משפט.

"כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם".

זאת עלינו לדעת, שכשם שהקב"ה דורש משפט צדק מדיינים השופטים את העם, כך הוא דורש משפט צדק ואמת מכל אחד ואחד. כשם שהדיינים מחוייבים לעשות ככל יכלתם לשפוט ביושר ואמת, להניח בצד את כל החשבונות והנגיעות (כולל גם חשבונות של פאליטיק), להאזין לכל אחד ואחד בטהרה, כאשר שני בעלי הדין יהיו שווים בעיניהם לגמרי, לא לנטות שום נטיה כלדהו לכאן או לכאן, אלא לבקש אך ורק את האמת, ולדון אך ורק על פי משפטי התורה הברורים. ועל משפט האמת מזהיר אותנו הקב"ה באזהרות רבות וחמורות - כמו כן דורש השי"ת משפט צדק ואמת מכל אחד ואחד בפרטות; בהנהגתו בביתו, בהנהגתו עם אשתו ובניו, במסחריו ובכל עניניו, בכלם דורש ומבקש השי"ת שיהיו על פי המשפט.

הנביא ירמיה פונה אל עם ישראל ואומר להם: (ירמיה ה, א): **"שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש אמונה".**

והפירוש הפשוט ב"עושה משפט" הוא, שמתנהג כיאות, שמעשיו והנהגותיו מהוגנים ובנויים רק ע"פ התורה והיהו לשם שמים, שתהיה רוח המקום נוחה הימנו ורוח הבריות נוחה הימנו, שיהיה נאה לעצמו ונאה לעולם ולכל בריותיו. כמובא בפרקי אבות (פ"ב) **"רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם".** וכפי פירוש הברטנורא "תפארת לעושיה" - לעצמו, "ותפארת לו מן האדם" - שיהיה רוח הבריות נוחה הימנו. אמנם יש מהראשונים (רבינו

מוזיקה ווקאלית בבין המצרים

לאחרונה המציאו דיסקים ושירים עם מוזיקה ווקאלית, ונמכר בחנויות כדברים המותרים לשמוע בבין המצרים. והוא טעות נחרץ, כי גם אם בעבר היה אופנים מסויימים שהקילו כהוראת שעה לאנשים הסובלים ונצרכים מוזיקה ווקאלית, לא התירוהו בשופי, וגם זה לא היה רק הקלטות של אדם בודד או שני אנשים בודדים ששרים בפה. לא כן בזמנינו שהמוזיקה הזו עובר תהליך עיבוד בסיסי באולפן, עם אנשים מומחים המשמיעים בפה קולות שונים באותו תו של כלי זמר בתופים, בחצוצרה, בגיטרה, ובאולפן מכפילים ומשפרים את עוצמת הקול, וכך הנפך להיות כמעט כמו מוזיקה רגילה עד שכמעט אין הבדל ביניהם למוזיקה רגילה.

הנה במקור האיסור מובא במגן אברהם (סי' תקנא סק"י) שאסור לעשות ריקודין ומחולות משבעה עשר בתמוז ואילך. ועל פי זה נהגו מקדמת דנא להחמיר שלא לשמוע כלי זמר, שהוא כל שכן מריקודין ומחולות (עי' ביה"ל שם ד"ה ממעטים ושו"ת אג"מ ח"א סי' קסו). אבל לשיר שירה בפה לא מצינו איסור, ועל פי זה יש לדון האם כשמקליטים משהו בטייפ האם עצם ההקלטה הנפך ל"כלי זמר", שהמכשיר משמיע קול שירה ודינו ככלי זמר, או כיון שנשמע רק קול המשורר בפה, דינו כפה ולא ככלי זמר.

א"ז ז'ל בעל הקנה בושם היה מורה ובא להחמיר בזה, שמיעת קול שירה הבוקעת וחילוקים שונים (יעו' בחז"א הל' טב"ו סי' ד), אך לגבי הלכות שבת כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ע"ד ביטול אות ה) שמתסבר שלא תלוי בבין אוכל או משקה לגבי טומאה, אלא באם הוא דבר הזב או דבר שהוא חתיכה העומדת ומדובקת ועומדת ביחד, שאם הוא דבר העומד בלא כלי המעמיד ומדביק יש להחשיבו כלה. ולדבריו קעטשופ רסק עגבניות גבינות ריבה וכדומה הם בגדר לה, אבל חתיכת שומן הגם שאינו גוש קשה מכיון שמחזיק את עצמו הרי זה נחשב כיבש (כמבואר ברמ"א ס"ט ז').

ברורה (סי' רגג שעה"צ סקע"ז וסי' שיה ס"ק טט) מבואר שאפילו שם רק מעט רוטב יש בזה איסור בישול, ואין להקל רק המאכל הוא יבש לגמרי.

אמנם מאכל יבש שנטפל עליו קצת שמנונית, כפי שמצוי בקוגל שומני שיש עליו קצת שמן, או בתבנית דגים שהוריקו ממנו הרוטב ונשאר קצת רוטב דבוק על הדג, כתבו האחרונים שאין להחמיר בזה כיון שאינו מעניין לאכול השמנונית הזה נגדר אחר המאכל (יעו' בתשו' הגר"ש ז"ל בס"ס אר"ח ש ובמאור השבת ח"ג סי' ז ס"ק לב).

יבש שנימוח

מאכל יבש שבשעת הנחתו כנגד האש הוא יבש אך בהמשך הוא נימוח והנפך לנוזל, יש בזה כמה דרגות:

א. דבר שאינו נימוח תיכף רק בהמשך כשמתחיל להתחמם, פסקו המגן אברהם (סקל"א ומ) והמשנה ברורה (סקל"ג וס"ק ק) דכיון שבשעת הנחתו הוא יבש דינו כיבש. אך יש אחרונים שמחמירים בזה (שוע"ר בסידור), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' נה) נטה להחמיר.

ב. דבר שנימוח בכל מוגע עם נוזל, ולא רק בכח החמימות. או אפילו שנימוח בכח החמימות אבל ממש תיכף בשעת הנחתו, יש להחמיר שנחשב כדבר לח (עי' משנ"ב סקע"א ושעה"צ ס"ק יז).

ג. מאכל שבעצם הוא לח ורק כשהוא במקרר הוא מוצק, כמו קרטיב וגאלע וכדו', דינו כלה ולא כיבש (וכ"כ בבס"ת הע' 772).

אך בספר מאור השבת מובא מתכת מהגרש"א ז"ל (בסוה"ס מכתב א אות א) שצריך שיהיה לח ממש, אבל קעטשופ שהיא סמוך נחשב כדבר יבש ומותר לחממו. וטעמו, דבדבר שהיא סמוך ניכר עדיין איכות בישולו גם לאחר שנצטנן, ואין החימום נחשב כבישול חדש.

כמות הרוטב

עוד יש להסתפק בתבשיל יבש שמעורב בה גם רוטב, האם זה נחשב כדבר יבש או כדבר לח;

הבית יוסף (סי' רגג ס"ב) מביא בשם רבינו ירוחם שתבשיל שמעורב בו רוטב הולכים לפי רוב, ואם יש רק מעט רוטב הרי זה נגדר אחר התבשיל שהוא יבש ואין בזה בישול אחר בישול. והביאו המנחת כהן (שם) והפרי מגדים (מש"ז סי' רגג סק"ג). אמנם בשולחן ערוך הרב (קו"א סי' רגג סק"א וסי' שיה סי"א וזי) ובמשנה

בישול אחר בישול בדבר לח

נצטנן לגמרי שניכר עדיין התיקון הקודם אין איסור לחממו. שאז נחשב כמוסיף תיקון על דבר המתוקן כבר. אבל החזון איש (שם) כתב שמעיקר הדין פוסק הרמ"א שאין בישול אחר בישול בדבר לח, שגם אם נצטנן לגמרי עדיין ניכר תיקונו במה שעבר תהליך בישול, אלא שהרמ"א לא רצה להקל בנצטנן לגמרי כדי שלא נבוא להחליף ולהתיר גם לח שלא נתבשל עדיין, וכשניכר עדיין חמימותו לא מיחליף בצונן ממש ואין ממה לחשוש. וכעין זה כתבו עוד הרבה אחרונים (עי' מנח"כ ש"כ פ"ב ופמ"ג סי' שיה א"א ס"ק לט ועוד).

לחמם תבשיל על קדירה

לפי הדברים נמצא שמותר ליתן בשבת על גבי קדירת מאכל או על גבי מיחם העומד על האש, תבשיל יבש צונן שעבר תהליך בישול כל הצורך ונצטנן, גם אם המאכל עתיד להגיע לדרגת חום שהיד סולדת בו. אך יש להזהר שבאמת יהיה כל התבשיל מבושל כבר, שאם הוסיפו בו תוספות של תבלין אחר הבישול הדבר אסור, משום שהתבלין עדיין לא נתבשל. ולכן אין לחמם ארבעים על גבי מיחם שמוסיפים פלפל לאחר בישולו, וזה מתבשל מכח חום האש.

וכאמור זהו דוקא אם התבשיל הוא דבר יבש, אבל תבשיל שיש בו רוטב נוזלי אסור ליתן בשבת כנגד האש, אם נצטנן לגמרי ועלול להגיע במקום זה לשיעור יד סולדת, ואפילו אם מניח את התבשיל על גבי מיחם או קדירת מאכל אסור.

שיעור לא נצטנן לגמרי

הונה לא נתבאר בפוסקים מפורש כמה הוא שיעור הצינון שיהא מותר עדיין הניחו על האש, אך בשולחן ערוך הרב (סי' שיה ס"ט) מצינו שכתב 'שצריך שיהא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו'. ולפי זה תלוי בכל דבר כפי מה שהיא, לדוגמא: רוטב של דגים אפשר לאכול גם כשהו פושר ולא חם ממש, ואילו טשולני"ט אי אפשר לאכול כשהוא פושר וצריך קצת חמימות, וטי"ע צריך שיהיה יותר חם כדי שיהא ראוי לשתות.

ואפשר שזהו רק לשיטת הפוסקים החוששים שיש בישול אחר בישול בדבר לח שנצטנן לגמרי מן התורה, שהם מצריכים שיהא ניכר עדיין תיקונו הקודמת, ולכן רק כל זמן שראוי לאכול עדיין מחמת חמימותו הראשונה עדיין תיקונו קיים. אבל לשיטת הפוסקים שהיא רק מחמת גזירת שלא יהיה מיחלף עם לח שלא נתבשל לגמרי, יתכן שכל שניכר שנשאר חמימות אפילו מעט ממש אין להחמיר, שכבר לא יהיה מיחלף בדבר שלא נתבשל כלל. אמנם למעשה אין להקל כנגד פסק השולחן ערוך הרב.

שיעור הלחות

יש להסתפק מה נכלל בכלל 'יבש' ומה נכלל בכלל 'לח', האם רק דבר מוצק ממש נחשב כיבש או גם דבר סמיך נכלל בכלל יבש; הנה לגבי דיני טומאת אוכלים ומשקים ודיני שיעורים ביום כיפור יש בזה אריכות רבה

בישול אחר בישול בדבר יבש

נפסק בשולחן ערוך (סימן שיה ס"ד) שדבר יבש שנתבשל כל צרכו ונעשה ראוי לאכילה אין איסור לחממו, שאין בישול אחר בישול, שלא חייבה התורה על ל"ט מלאכות רק כשמתקן דבר שהיא חסר תיקון מתחילת יצירתו, אבל דבר שכבר עבר תהליך תיקון משלב יצירתו, וניכר בו תיקונו עדיין, אין איסור להוסיף תיקון על תיקונו, ולכן אין איסור לחמם מאכל יבש שכבר נעשה ראוי לאכילה על ידי בישולו ונצטנן. ומטעם זה דבר שכבר נתבשל כל צרכו אין איסור על מה שמוסיף לבשלו בכדי שיהיה מצטמק ויפה לו (ומטעם זה אין איסור טוחן אחר טוחן בסי' שכא ס"ב).

מחלוקת הראשונים בדבר לח

ונחלקו הראשונים האם דין זה אמור רק במאכל יבש שנתבשל ונצטנן או גם בדבר לח שנתבשל ונצטנן; לשיטת רש"י (לה"ה משחטה) רבינו יונה (מובא בב"י סי' רגג ס"ד) הסמ"ק (סי' רפב) והטור אין קולא זה נוהג רק בדבר יבש שהתבשל, אבל דבר לח שנתבשל ונצטנן יש איסור בישול לחממו שנית, וכך פסק המחבר בשולחן ערוך (שם).

והטעם בזה; דבדבר יבש הבישול פועל בו שינוי, שמרכך גוף קשה ומקשה גוף רך, וגם לאחר שמצטנן נשאר וניכר בו השינוי שנוצר על ידי הבישול, וכיון שניכר בו התיקון שנוצר על ידי הבישול, הרי זה נחשב כדבר המתוקן מתחילת יצירתו ואין על תוספת חימומו שם תיקון. אבל בדבר לח עיקר חשיבות הבישול הוא החימום, לא הריכוך והקישוי, וכאשר מצטנן הוא חוזר למצב של תחילת יצירתו, שאין ניכר שנעשה בו שום תיקון מעולם, ולכן יש שם תיקון על מה שמחמם שנית (עי' תה"ד סקל"ג חזו"א סי' לז ס"ג). ומטעם זה החמירו גם בטוחן טיט בסי' שב ס"ז, דוק.

מאידך, לשיטת הרבה ראשונים (מובא בב"י סי' רגג שם וסי' שיה שם) הקולא של 'אין בישול אחר בישול' נוהג גם בדבר לח, דלשיטתם גם בדבר לח הבישול מייצר שינוי בתוכו, וגם כאשר הלח מצטנן עדיין ניכר בו פעולתו הראשונה, כפי שאנו רואים כיום שכל משקה שעובר תהליך פיסטור מחזיק זמן יותר ונשמדים החיידקים ממנו כידוע, ולכן אין איסור לחממו שנית. שהרי הוא מתקן דבר הנתקן כבר מתחילת יצירתו (עי' אנלי טל מלאכת אופה בהשטות לס"ק ד).

פסק הרמ"א למעשה

למעשה הכריע הרמ"א (שם ס"ד) שנהגו להקל בדבר לח בתנאי שלא נצטנן לגמרי. שאם נצטנן מחמימותו הראשונה אפילו אם נעשה פחות מיד סולדת וכבר נמצא בכלי שני, אף על פי כן כל זמן שלא נצטנן לגמרי מותר לחממו שנית.

והנה מלשון המגן אברהם (סי' רגג סקל"ז) ופרי מגדים (שם) משמע שאם נצטנן לגמרי אסור מן התורה משום בישול, שבאופן זה נעקר לגמרי פעולת התיקון הקודמת, ונחשב כמתקן דבר שלא נתקן עדיין. ורק אם לא

הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי זיע"א (ג)

רבי נחמן טולטשינער (ל"ג)

שירת מניעות ועיכובים

תיכף אחר הימים הנוראים של שנת תר"ג התחילו אנ"ש, ובראשם מוהרנ"ת ז"ל, להכין את ההכנות לשלוח את ר' נחמן למקום רחוק, לעיר יאס במדינת רומניה, על מנת שיתחיל את מלאכת ההדפסה. אך יותר מהכל, היה נצרך כסף הרבה לעסק כזה. מוהרנ"ת מרז את אנ"ש שלא ירפו ח"ו את רצונם וטרחתם, רק יעשו מה שביקלתם. והמעייין בתוך המכתבים יראה את גודל בלבול הדעת ומניעות ועיכובים שונים שהיו לו למוהרנ"ת בעסק הקדוש הזה, ואיך שעם כל זה התחזק עצמו ושבר בריחי ברזל ודלתות נחושת, עד שעלה בידו.

"מהדברים שאין להם שיעור"

ז"ל המכתבים בהתחלת שנת תר"ג: "א' נח"ת ג' ברסלב... עתה באתי לזרוז שיראה לגבות מאנשי שלומינו מה שהבטיחו לי על העסק, כפי הצעטיל שמסרתי לו, כי אף על פי שעדיין לא שלחתי את ר' נחמן לשם מכמה טעמים, אבל אנו מכינים עצמינו בכל יום לשלוח לשם, וההוצאה מרובה כאשר תבינו מעצמיכם, והעסק הוא מהדברים שאין להם שיעור."

"כמה קשה וכבר עלי העסק הזה מכמה טעמים"

"ומגודל טירדתי אי אפשר עתה להאריך הרבה, וגם אם תוכל לקבל מאיזה אנשים מעות בשבילי על פרנסתי מה טוב, כי השעה צריכה לך מאד, בפרט כעת שאני צריך לעסוק בעסק גדול כזה, ולבי מלא מחשבות בזה הנה והנה כאשר נגלה לפני בוחן כליות כמה קשה וכבד עלי העסק הזה מכמה טעמים, על כן על כל פנים ראוי שאהיה פנוי מטירדת הפרנסה וההוצאה מרובה מאד, בפרט מחורף, גם תפרוס בשלום ידידי ר' משה בר' יוסף מפה [ה"ה הרה"ח ר' משה מעיר ברסלב], ותזהיר אותו שגם עתה יעסוק לטובתי לשלוח לי מה שיכול לגבות מאנשי שלומינו כאשר נהג אשתדך. ואין להאריך בזה כי ידעתי שמאלהים יזדרז לזה, ואין מזרזין אלא למזרזין וכו', נתן מברסלב."

"ושלום לידידי הותיק הנגיד מו"ה אבילי שיחיל עם כל יוצאי חלציו שיחיל, בדעתי היה לייחד לך אגרת ביחוד, אך אין הזמן מספיק, ומאליך תבין שכל הדברים הנ"ל כולם נאמרו גם אליך ולכולכם, השם יתברך יושיע שתזכו לקיימם מהרה, ותראה לשלוח לי מעות מיד על החשבון כאשר הבטיחני קודם נסיעתו לביתו. ואם ירצה השם כאשר יסע ר' נחמן נ"י לדרכו לשלום בקרוב אודיע לכם, לעת עתה אנו עוסקים להכין הכל כראוי, ומובטחני שגם אתה תעסוק לדבר עם כל אנשי שלומינו מכל מה שכתבתי למעלה."

"אתם תהיו לי לעזר בתפלה"

ובוא וראה דרכו הקדוש של מוהרנ"ת, שאף שתבע מהם הרבה מעות לצורך הדפסה, והם היו תלמידי ושומועי לקחו, אבל עכ"ל לא הניח מלעוררם שיעסקו בעצה הכללית של התבודדות, ועבודה שבלב זו תפילה, ושישדלו לבוא לעזור לדרכי רבינו ז"ל על ידי תפילה ותחנונים להש"ת, שהדבר יוכתר בכתר ההצלחה, וז"ל: "ועתה כפי פרושות השמים שיעשה למען שמו ולמען הצדיק האמת ויעזרנו להתחיל ולגמור העסקים הקדושים שלנו, וגם אתם מלבד המעות שתתנו להעסק הקדוש הזה ושתתעסקו בכוחכם לקבל מאנשי שלומינו, מלבד זה תהיו לי מעיר לעזור בתפלה ותחנונים שנזכה לגמור מה שהתחלנו, כי מלבד ההוצאה המרובה מאד, צריכין עדיין ישועה ורחמים רבים, ועליו יתברך השלכתי יבחי, הוא התחיל הוא יגמור, ויקיים ה' יגמור בעדי וכו' דברי אוהבו באמת לנצח" (ס' שצ"ז).

פה אשב כי איתיה

לאחר שגמלה בלבו ההחלטה להישאר במעזריטש בהיכלו של המגיד הגדול, נתקשר רבי שניאור זלמן אל רבו בקשר אמיץ וחזק, ואף רבו המגיד הגדול לא חשך ממנו מאומה והכניס אותו בבתי גוואי וגילה לו כל מטמורין דיליה.

באותם הימים קרא לו המגיד לשיחה אישית, בה גילה לו סודות טמירים על מקור מחצב נשמתו, על ייעודו ותפקידו עלי אדמות, ועל גודל הקשיים והניסיונות שנכוונו לו בהמשך הדרך. כאשר שמע רבי שניאור זלמן את הדברים הללו, החלו עיניו לזלוג דמעות בחששו מהעתיד הצופן לו קושי ותלאה, אולם המגיד ניחמו ואמצו, הוא ברכו בכל לבו והבטיח לו שאם יחזיק במעוז האמונה וההתחזקות אזי ברכת הבעש"ט הקדוש תלווהו בכל דרכיו ובעזרת השם יצא את כל אויביו והוא יהיה אך למעלה.

רבי שניאור זלמן כרוך היה ביותר אחר רבו כדי לקלוט ולספוג מתהלוכות רבו עד כמה שרק ניתן. הוא ביקש לקיים בנפשו את מאמר חז"ל "גדולה שימושה יותר מלימודה", ולשם כך ביקש להיות למשמשו ומשרתו בקודש. המגיד נעתר לו לכך, ובמשך תקופה ארוכה שירת את רבו בנאמנות. הוא שהה בקרבתו, ואף התלווה אליו לכל מקום.

מים גנובים ימתקו

המגיד לא זז מחבבו וקרא לו "זלמני" בלשון חיבה. באותם הימים הורה לו המגיד לקבוע לימוד קבוע בחברותא עם בנו רבי אברהם במשך שש שעות בכל יום; בשלוש השעות הראשונות היה רבי שניאור זלמן מלמד את תורת הנגלה בעומק העיון וההריפות, ובשלוש השעות הבאות לימד רבי אברהם את חלק הנסתר שבתורה ורזי החסידות. והיו חסידים מספרים שלרוב חשקו ללימוד זה, היה רבי שניאור זלמן מנצל את היות רבי אברהם מופט מחיזו והאי עלמא ומזיז את מחוגי השעון אחרונית כדי 'לגנוב' עוד זמן מה ללימוד הנחשק מעבר לשלוש השעות הקצובות. לימים סיפר בעל התניא, שאותה שעה גנבה אשר היו ממשיכים ללמוד היתה מתוקה לו עד מאד, כמאמר הכתוב "מים גנובים ימתקו"... לעתים היה אף המגיד מצטרף ללימודם המשותף.

אדם שהוא מלאך נעלה הוא יותר ממלאך

קשר אמיץ קשר רבי שניאור זלמן גם עם 'החברותא' רבי אברהם, ולאחר הסתלקות המגיד אף קיבלו עליו לרבו.

המשך מעמוד א'

רבי אברהם זה, נקרא בפי כל 'המלאך' עקב קדושתו ופרישותו נערץ ונקדש היה בפי כל צדיקי דורו. ומסופר בקרב אנ"ש (שיח שרפי קודש החדש חלק ב אות תמב) שכאשר דיברו לפני רבינו אודות שבח מעלתו של רבי אברהם בנו של המגיד הגדול ממעזריטש שהגיע למדרגת מלאך - "ער איז צוגעקומען צו די מדרגה פון א מלאך" - נענה רבינו הקדוש ואמר: "א מענטש א מלאך איז העכער פון א מלאך" - "אדם שהוא מלאך נעלה הוא יותר ממלאך."

וביאר החסיד רבי לוי יצחק בנדר זצ"ל שכוננת רבינו הקדוש היתה ללמדנו שצדיק אשר נמצא בעולם ומתייגע הרבה כאן בזה העולם עד שמגיע למדרגת 'מלאך', הרי שהוא נעלה וגבוה הרבה יותר מאשר מלאך שנברא כך. וצדיק כזה אשר כאן בעולם הזה מתייגע בעבודתו יתברך שמו, הרי ששם 'מלאך' הוא פחות מדי עבורו, כי הוא בדרגה גבוהה ונעלה הרבה יותר. וכמו שמביא רבינו בליקוטי מוהר"ן (קמא תורה רמ"ז) ז"ל: "כי לא די להאדם שהוא בעולם הזה השפל אשר מלאכים אין להם כח לעמוד בזה העולם. כמו שמצינו שפעם אחת באו מלאכים בזה העולם ונלכדו מאד (זהו בראשית דף נ"ח). אבל באמת ישראל יש להם כח יותר ממלאכים, והם יכולין לעמוד בזה העולם ולהתגבר על העולם הזה, ולהדבק בהבורא יתברך שמו."

בהיכלו של הרה"ק רבי פינחס מקאריין

חודשים ארוכים, קרוב לשנה תמימה, התעכב רבי זלמניו בהיכל רבו, וכאשר אמר לשוב לביתו הקיף את הדרך ופנה לבקר בהיכלם של עוד תלמידי הבעל שם טוב, כמו הרה"ק רבי יחיאל אשכנזי זיע"א חתנו של הבעל שם טוב הקדוש וזקנו של רבינו הקדוש, הרה"ק רבי פינחס מקאריין זיע"א, הרה"ק המגיד רבי יחיאל מיכל מזלצטשטוב זיע"א ועוד. בכל מקום היטה אוזן לשמוע בלימודים וספג לקרבו כבוד סיד שאינו מאבד טיפה מהמעייין האלוקי המפכה בהיכלו של הבעש"ט.

תקופת-מה שהה בהיכלו של רבי פינחס מקאריין וקיבל תורה מפיו. כאשר הרה"ק רבי פינחס ניסה לשדלו שישאר אצלו כתלמיד והבטיחו שיגלה לו כל רזי עולם ואף שיחת חיות ועופות ודקלים, השיב רבי שניאור זלמן שמה שמיועד עבורו לקבל מפי הגבורה הוא יקבל אך במעזריטש. אולם, כל ימי החזיק טובה לרבי פינחס על התקופה בה שהה בהיכלו, ולימים כאשר הלך להדפיס את חיבורו 'ספר התניא' בחר להדפיסו דווקא בדפוס סלאוויטא שבבעלות הצדיקים צאצאי הרה"ק רבי פינחס מקאריין זיע"א, וזאת כהכרת הטוב לרבי פינחס זיע"א.

בכל נקודת אבילות ורצון לעורר רצון לצפות לבנין בית המקדש - גם אם עדיין הלב אטום וסתום - אנו ממשיכים עלינו את קדושת האמונה שנמשכת מבית המקדש, וכמו שמובא ב'לקוטי הלכות' (השכמת הבוקר ד-ה): "כשמחטאב על חורבן בית המקדש כאילו עוסק בבנינו, כי כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ועל ידי זה ממשיך על עצמו קדושת הבית המקדש". ואז מתחילה הארת אמונה כלשהיא שנותנת כח לרצות ולצפות עוד וחוזר חלילה עד שבונים את שלמות האמונה.

זוהי חובת זכות כל אחד באשר הוא ואפילו במדרגה הנמוכה ביותר. 'כל' המתאבל, יהיה מי שיהיה, יזכה ויראה בשמחת האמונה בזה ובבא, שהיא יסוד כל קיום התורה.

המקדש. שכן, כאשר אנו משתוקקים ומבקשים רוצים לשוב לזכות לקדושת בית המקדש, אנו ממשיכים את כח האמונה, שזה היה עיקר נקודת בית המקדש. וכדבריו הבהירים של רבי נתן (בליקוטי הלכות, כבוד רבו ות"ח ג-1): "קדושת הבית המקדש, הכל בשביל לגלות האמונה הקדושה בעולם שזהו העיקר. כי עיקר שלמות האמונה זוכים רק בזמן שבית המקדש קיים, ששם כלליות כל הקדושות שעל ידי זה זוכים לאמונה שלימה שהיא עיקר הקדושה. כי עיקר האמונה בשלימות, שורשה בבית המקדש, ומשם מאירה האמונה בכל העולם כולו. וזהו עיקר מרירת צרותינו של חורבן בית המקדש שנחרב בעוונותינו, מה שעל ידי חורבן בית מקדשנו נפגמה האמונה ונתגברו הכופרים והאפיקורסים בעולם בעוונותינו הרבים."